

REFACEREA TRECUTULUI DORIT: IPOSTAZE MEDIEVALE, MODERNE ȘI CONTEMPORANE ALE UNUI MONARH*

Alexandru Simon**

Abstract: *D'origine humile de progénie de Valacchia, as contemporary Venetian records put it, Matthias Corvinus had not only risen to the Hungarian throne, but had also claimed a spot in the center of European political attention. A certain fascination, developed afterwards into certain hate or admiration, marked his reign and his story (little room was left for indifference, although several contemporaries attempted to play it that way, the safe way in relation to the troubles involved by the actions and the legacy of the son of Christian hero John Hunyadi). In the early 1490s, Hungary felt increasingly the pressure put on her by Matthias Corvinus' rule and death. The expenses of his diplomacy and army, as well as the costs of his humanist endeavors, that had made his library the second largest in the world at that time, had brought the realm and the court to the point where it was rumored that king Matthias' burial could not be paid for. Eventually this was not the case. Humanist phrases and Jagellonian failures kept Matthias glory alive even over the next years. On Walachian, "(re)turned" Romanian, soil this was hardly the case, namely in the last two centuries.*

Keywords: Matthias Corvinus, Hungary, Walachia and Moldavia, House of Habsburg, Hunyadi Family

În istoriografia română și ceea s-a cerut agresiv a fi numit „imagarul” românesc, Matia Corvin nu are cea mai bună dintre imagini. Pentru un scris istoric dominat, indiferent practic de valorile „comunitare” care s-au dorit promovate, de hegemonia personalităților, situația se datorează, în mare măsură, poziției ocupate, în epocă și mai târziu, de câțiva dintre contemporanii săi. Este vorba în particular de Ioan/ Iancu de Hunedoara, Vlad III Țepeș și de Ștefan III cel Mare. Indiferent de semnificațiile acordate celor trei personalități, „localizarea” românească a lui Matia este de realizat în raport cu aceste individualități, axe de referință. În cadrul „frumosului secol XV românesc”, ele ocupă același segment al cruciadei și al maximei prezențe continentale a elementului *valah* (românesc) înainte de zorii modernității. Ele corespund și celor trei „greșeli” comise de Matia, greșeli „ireverențioase”, ținând cont și de faptul că toate cele trei personalități erau și mai în vârstă decât el¹.

* Studiu finanțat prin grantul CNCSIS, TE, 356/ 2010.

** Cercetător științific, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca; e-mail: alexandrusimon@yahoo.com

¹ Câteva titluri cu rol orientativ: Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1966; Idem, *Istoria românilor*, IV, *Cavalerii*, ed. Stela Cheptea și Vasile Neamțu, București, 1994²; Camil Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968² (cu traducere în engleză la Oxford-Portland-Iași în 2002); Mihail

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom L, 2011, p. 97-107

Iancu de Hunedoara ar simboliza românitatea triumfătoare la nivel european, în condiții vitrege (adică pornind din regatul ungar). Vlad Țepeș ar întrupa moralitatea românească absolută și dorința de eliberare autoritară din putregaiul în care dușmanii (de clasă, de neam ori de credință) au cufundat țara. Ștefan cel Mare ar sta la vârful evolutiv al unei combinații câștigătoare dintre abilitate genetică și devoțiune nețărmurită, dintre versatilitate europeană și cumițenie ancestrală (autohtonă). Sunt tablouri în care Matia nu prea își găsește locul. Mai mult, i-a împiedicat pe acești eroi de a-și desăvârși opera, în timpul vieții lor ori după moarte. În plus, problemele puse de „cazul Matia” cresc pe măsură ce acesta interferează cu spații identitare și locuri politice și istorice comune definitorii nu doar pentru români, cum ar fi raportarea la o identitate comună, Transilvania ori lupta în numele crucii. În acest context, în cel mai bun caz, fiul lui Iancu câștiga apreciere (relativă) pentru că a promovat (din motive egoiste) romanitatea românilor².

TATĂL ȘI FIUL RISIPITOR

Demonizarea românească a regelui Matia în raport cu Iancu este preponderent produsul acțiunii a doi factori „externi”. Pe de o parte, propaganda maghiară de secol XVIII și mai ales XIX l-a făcut practic inutilizabil pentru „naționalismul românesc. Pe de altă parte, pe rând, Vasile Pârvan și Nicolae Iorga l-au condamnat pe nepotul de cnez hațegan și cavaler al curții regale pentru nematerializarea „visului românesc”

P. Dan, *Un stegar al luptei anti-otomane. Iancu de Hunedoara*, București, 1974; Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976; Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între mit și realitatea istorică*, București, 1998²; Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara și românii din vremea sa. Studii*, Cluj-Napoca, 1999 (tentativă de „primenire istoriografică”, înecat în frustrări personale și falsuri deliberate); Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania. 1440-1514*, București, 2000; Eugen Denize, *Stephen the Great and His Reign*, Bucharest, 2004 (originalul român a apărut în 2003 la Târgoviște); Matei Cazacu, *Dracula*, Paris, 2004 (cartea, tradusă în română în 2008 la București, reprezintă probabil cea mai bună monografie a lui Vlad III Țepeș); Ștefan Sorin Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laudae maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005 („formă mentală interdisciplinară” modernă pentru mistică legionară tradițională, cu inflexiuni extremiste „ecumenice”); Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală*, Cluj-Napoca, 2007.

² Pe lângă perspectivele oferite prin lucrările citate în nota precedentă, mai putem adăuga în acest context: *Studii asupra lui Ștefan cel Mare*, București, 1956; Barbu T. Cămpina, *Studii istorice*, I, ediție Eugen Stănescu și Damaschin Mioc, București, 1965; Ludwig Binder, *Grundlagen und Formen der Toleranz in Siebenbürgen bis Mitte des 17. Jahrhunderts*, Köln-Wien, 1975; *Historians and the History of Transylvania*, edited by László Péter, Boulder, 1992; Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1993²; *Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine* [editori Șt.S. Gorovei și M.M. Székely], Mănăstirea Putna, 2005; *Between Worlds*, I, *Stephen the Great, Matthias Corvinus and their Time*, „Mélanges d'Histoire Générale”, Nouvelle Série, I, 1, edited by László Kozsta, Ovidiu Mureșan and Al. Simon, Cluj-Napoca, 2007; II, *Extincta est lucerna orbis. John Hunyadi and his Time*, „Mélanges d'Histoire Générale”, Nouvelle Série, I, 2, edited by Ana Dumitran, Loránd Mádly and Al. Simon, Cluj-Napoca, 2008. În mod evident, nu toate materialele citate mai sus conțin ori promovează viziuni șablonarde, însă indică indiscutabil sursele (bazele) și autorii acestora.

prefigurată de acțiunile tatălui său Iancu și pentru obstrucționarea celor care ar fi putut aduce realizarea acestuia. Așa-numita românizare a numelui regelui Matia, devenit Matei, a îngroșat până la grotesc schița, portret robot de trădător, *născut din mamă ungueroaică*. Pentru această forțare, a plătit însă, în primul rând, tatăl său. Compuși deliranți ai comunismului degenerativ, transformați în stegari ai europenizării, în cadență brun-verzuie, au clamat că numele de Iancu este doar o „făcătură” naționalistă post-1956. Fiecare epocă are un surplus de ură și complexe. Huniazii, tată și fiu, erau candidați ideali pentru debutarea acestora³.

În cazul fiului, a fost eludat faptul elementar că numele viitorului rege era cel al Sfântului Apostol Matia (al treisprezecelea apostol, cel care i-a luat locul lui Iuda), și nu cel al Sfântului Evanghelist Matei. În cazul tatălui, au fost aruncate în uitare toate sursele italiene ori bizantine, rapoarte oficiale ori cronici, care-l numeau *Ianc(h)o* și chiar mărturiile apropiaților fiului său care ziceau că valahii, ca și italienii, îl numeau Iancu pe tatăl regelui Matia Corvin. În esență, s-ar părea că Huniazii, Hunedorești în varianta clară românească a numelui lor de familie, nu-și puteau găsi un loc real în spațiul istoric (și mitic) românesc, fie că ținta demersului era realizarea unei identități naționale reactive, fie că obiectivul declamativ era construirea unui pod european între etnii. Sunt însă dileme care n-au fost complet străine de vremea celor doi Huniazi „de succes” (Iancu de Hunedoara și regele Matia Corvin), ale căror mijloace au fost în ton cu epoca, dar care au avut de suferit (atât în viață, cât și în moarte) datorită originii lor *nesănătoase* (din punctul de vedere al vechimii nobiliare *ungare*, dar și din punctul de vedere al etniei lor de bază)⁴.

³ A se vedea Vasile Pârvan, *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria*, „Convorbiri literare” (Iași-București), XXXIX (1905), p. 869-927; 1009-1080 (reditat de Lucian Nastasă în V. Pârvan, *Studii de istorie medie și modernă*, Iași, 1990, p. 129-206); N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, ediție Georgeta Penlelea, București, 1989, p. 89-95. Vezi de asemenea grupajul *Corvineștii: istorie și istoriografie*, din *Studii și Materiale de Istorie Medie* (București-Brăila), XXVI (2008); Ioan-Aurel Pop, *Numele din familia regelui Matia Corvinul: de la izvoarele de epocă la istoriografia contemporană*, p. 111-128; Radu Lupescu, *Istoriografia română și maghiară referitoare la Ioan de Hunedoara (I)*, p. 139-161, cu critica istoriografiei mai vechi (în al doilea caz) sau mai recente (în primul caz). În aceste condiții, se cuvine remarcată însă inclusiv indiscutabila scădere de calitate istoriografică în raport cu momentul Xenopol din anii 1890 (în acest sens a se vedea *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediție N. Stoicescu, Maria Simionescu, II, București, 1986) sau analizele lui Ioan Ursu (*Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1925; reeditată anastatic la Suceava în 2004), cu toate lipsurile lor documentare.

⁴ Pe lângă studiul lui I.-A. Pop de la nota precedentă, a se vedea analiza extinsă în engleză a aceluiași autor (*The Names in the Hunyadi Family*) în *Matthias Rex. Hungary at the Dawn of the Renaissance*, edited by István Vegh, Ildikó Horn, István Draskóczy, Budapest, 2010 (sub tipar), cu accent pe lucrarea lui Pietro Ransano, *Epithoma rerum Hungaricarum id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus*, ediție Péter Kulcsár, Budapest, 1977, p. 29, 34; precum și considerațiile lui Tudor Sălăgean din Idem, Al. Simon, *The King and his City: The Common Grounds of a Conference*, în *Matthias Corvinus and his Time (Cluj-Napoca/ Kolozsvár/ Klausenburg, 23rd-26th of October 2008)*, edited by T. Sălăgean, Al. Simon, Cluj-Napoca, 2008, p. 23-24. Pentru surse, ca repere: Archivio di Stato di Milano (ASM), Archivio Ducale Sforzesco (A.D.S.), Potenze estere, *Turchia-Levante*, cart. 647, fasc. 1, nn; 10 octombrie 1454; *Venezia*, cart. 354, fasc. 2, nn; 18 februarie 1468); vezi și Al. Simon, *Valahii la Baia: Regatul Ungariei, Domnia Moldovei și Imperiul Otoman la 1467*, „Anuarul Institutului de Istorie” «A.D. Xenopol», XLVII (2009), p. 127-150. Amintim, cu titlu de comparație, în acest context „cazul” Mircea. Numele de Mircea nu este altceva decât hipocoristicul nominal, în limba sârbă (*Mirča*), de la

Era greu să fie altfel, mai ales în condițiile în care, conform unui venerabil istoric al cruciadei, mult mai apropiat de etica victoriană, decât de morala post-modernă, *orice dificultăți vor fi trebuit să înfrunte Huniazii, pe câmpul de bătălie, în mod sigur sărăcia nu a fost una dintre ele*. Pentru familia Kennedy a Ungariei medievale și, în fapt și în extensie, a cruciadei târzii cu tot aparatul diplomatic și propagandistic implicat de aceasta, apropiere permisă de similitudinile dintre ascensiunile și valurile de popularitate stârnite de cele două clanuri, cruciada și succesul feudal fuseseră strâns legate. În decursul a nici 15 ani (1439-1452), Iancu de Hunedoara a adunat cea mai mare avere din regat. Din fiul unui nobil român, cavaler de curte al regelui Ungariei și viitor împărat apusean, Sigismund de Luxemburg, devenise, după un misterios stagiul de mercenar la Milano, ban de Severin, voievod al Transilvaniei și apoi guvernator (regent) al Ungariei. Ionuț (întrucât, în varianta sârbească, preluată apoi de către români, a numelui de Iancu, acesta nu înseamnă altceva decât un diminutiv pentru Ioan) i-a învins pe otomani, când aceștia păreau de neînvinși (1441-1443). Aceasta a făcut ca ulterioarele sale acte de corupție (chiar proto-otomană) ori eșecuri antiotomane să fie trecute adesea cu vederea (dar nu uitate)⁵.

În esență politică practică, moștenirea lăsată de Iancu lui Matia era compusă din trei mari depozite. Prima dată, Matia primea o avere imensă, sprijinită pe fideli români și maghiari (dacă este să folosim denotațiuni moderne), de origine socială joasă sau mijlocie, mai ales, și destul de îndoielnici, inclusiv după standardele medievale. Odată cu aceasta, veneau și ostilitatea elitei tradiționale, speriată de metodele și caracterul autoritar ale lui Iancu, ca și disprețul elitelor dinastice din centrul și estul Europei. Acestea erau compensate într-o destul de largă măsură de creditul cruciat lăsat de Iancu. Creditul fusese restabilit parțial *in extremis* prin victoria de la Belgrad de la sfârșitul lui iulie 1456 și de dispariția apoteotică a lui Iancu de Hunedoara la nici trei săptămâni de la aceasta (fie că a murit de *molimă* [ciumă], varianta creștină oficială,

Mihai. Din sârbă, numele a trecut în română (Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, ediție Mircea Borcilă, Ioan Mării, Cluj, 1971, p. 319; Aurel Decei, *Două documente turcești privitoare la expedițiile sultanilor Baiazid I și Murad al II-lea în Țările Române*, în Idem, *Relații româno-orientale* [ediție Virgil Ciocîltan], București, 1978, p. 213, nota 7). Conform logicii care a făcut din Iancu de Hunedoara Ioan de Hunedoara ar trebui atunci să zicem Mihai cel Bătrân în loc de Mircea cel Bătrân. De asemenea, dacă tot s-a vorbit de *bagheta magică* care a dus la schimbarea lui Ioan în Iancu după anul 1956 și aniversările din acea perioadă, merită relevat și cazul broșurii „roșii” de mare succes destinată promovării lui Ștefan cel Mare (I. Lespezeanu, L. Marcu, *47 de ani glorioși*, București, 1959¹, p. 87, 90). În această lucrare, Iancu de Hunedoara apare în mod constant ca Ioan de Hunedoara, răspunzând explicit și direct nevoii (sovietice în primul rând) de a sublinia „neapartenența” guvernatorului Ungariei...

⁵ Citatul în cauză îi aparține lui Kenneth M. Setton, *The Papacy and Levant (1204-1571)* (*Memoirs of the American Philosophical Society*, CXIV, CXXVII, CLXI, CLXII), II, *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978, p. 377. Pentru cariera lui Iancu (eminamente sub raportul schimbărilor și constantelor istoriografice maghiare), a se vedea Lajos Elekes, *Hunyadi*, Budapest, 1952; Zsuzsa Teke, *Hunyadi János és kora* [Ioan de Hunedoara și epoca sa], Budapest, 1985; precum și Pál Engel, *Hunyadi pályakezdése* [Începuturile carierei lui Ioan de Hunedoara], în *Nobilimea românească din Transilvania. Az erdélyi román nemesség*, editori I. Drăgan și Marius Diaconescu, Satu-Mare, 1997, p. 91-109 (în cazul istoriografiei maghiare, Iancu este clar și firesc folosit ca Ioan). Huniazii ca familie Kennedy și ascensiunea lor la Al. Simon, *Histories, Stories, Sources and Images*, în *Matthias Corvinus and his Time*, p. 223-224 (vezi în acest context și Idem, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 454, nota 35).

fie că a murit, ca un Cid al Balcanilor, de pe urma săgeții trase de un turc rămas în urmă după retragerea lui Mehmed II, variantă otomană oficială). Atât din perspectiva istorică europeană, cât și din cea locală și regională, acest din urmă depozit i-a provocat, peste timp, cele mai multe probleme lui Matia. Nici „frontul românesc” nu i-a dat pace celui rămas pentru mulți simplu „fiul lui Iancu”⁶.

RUDA TRĂDATĂ

Puțini se așteptau ca Matia să devină rege. Fratele său mai mare, Ladislau de Hunedoara, fusese executat. Matia era ținut captiv la Praga în numele regelui Ladislau V Postumul. Fidelii români ai familiei începuseră, cam pe la 1490, să o abandoneze. Și totuși, așa cum a formulat papa Pius II, Matia *s-a rostogolit din închisoare pe tron*. Moartea neașteptată a lui Ladislau V, energia mamei lui Matia, Elisabeta Szilágyi, și cei 15.000 de votanți înarmați ai unchiului său Mihai Szilágyi i-au oferit fiului lui Iancu alegerea ca rege (noiembrie 1457-ianuarie 1458). Unul dintre cei care avea multe de pierdut de pe urma acestei situații era Vlad III Țepeș. La începutul verii lui 1456, în ajunul bătăliei de la Belgrad, Vlad III îl trădase pe Iancu, iar apoi se întorsese împotriva fiului său Ladislau. Anterior, după ce-i ucisese tatăl, Vlad II Dracul (îngropându-l, se pare, de viu), cel care-l adusese aproape de pierire pe eroul creștinătății după dezastrul de la Varna, Iancu încercase să-l folosească în orice fel pe Vlad III, ucigându-l sau, dimpotrivă, întronându-l domn la Târgoviște⁷.

⁶ Orientativ: I. Drăgan, *Românii din Transilvania în lupta antiotomană din a doua jumătate a secolului al XV-lea*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca”, XXVII (1985-1986), p. 67-77; Idem, *Aspecte ale relațiilor dintre români și puterea centrală în timpul domniei lui Matia Corvin (1458-1490)*, „Revista Istorică” (București) serie nouă, III (1992), 5-6, p. 905-916; Idem, *Nobilii români în viața instituțională a Transilvaniei și Ungariei până la 1526*, în *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani*, editor Nicolae Edroiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 85-114; I.-A. Pop, *Privileges obtenus par les Roumains à l'époque de Matia Corvin*, „Colloquia. Journal of Central-European Studies” (Cluj-Napoca), I (1994), 1, p. 37-48; Ovidiu Cristea, *Frontul românesc antiotoman în secolele XIV-XV: realitate istorică sau mit istoriografic?*, în *Miturile comunismului românesc*, editor Lucian Boia, [I], București, 1995, p. 166-171; Al. Simon, *The Walachians between Crusader Crisis and Imperial Gifts (Mid 1400s and Early 1500s)*, „Annuario del Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica” (Venezia), IX (2007), p. 141-194; Idem, *The Lion in the Winter: John Hunyadi's Career from Kossovopolje to Belgrade (1448-1456)*, în *Between Worlds*, Extincta est lucerna orbis, II, p. 491-522, aici p. 517 (pentru „condițiile otomane” ale morții lui Iancu de Hunedoara); Idem, *Notes on John Hunyadi's Actions and Images*, „Analele Universității Oradea. Istorie” (Oradea), XVIII (2009), p. 35-51 (aici p. 36).

⁷ A se vedea Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-2, 1451-1510, editor Nicolae Densușianu, București, 1891 (*Hurmuzaki*); no. 76, p. 87; no. 80, p. 92; *Codex Diplomaticus Partium Regno Hungariae Adnexarum. Magyarország Mellékartományainak Oklevéltára (Monumenta Hungariae Historica*, I, 31, 33, 36, 40), II, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára. 1198-1526* [Documente privind relațiile din aria de contact dintre Ungaria și Serbia. 1198-1526], editori Lajos Thallóczy, Antal Aldásy, Budapest, 1907; no. 291, p. 216; Aeneas Silvio Piccolomini, *Historia rerum Friderici III imperatoris (Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, II), Viena, 1762, p. 475; János M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14.-16. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1973, p. 52-53; Radu Constantinescu, *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* (I), „Revue Roumaine d'Histoire”, XVII (1978), 1, p. 25-39; Al. Simon, *Milanese Perspectives on the Hungarian Events of*

Și Matia, dar și Vlad au trecut însă foarte repede peste istoria de sânge a familiilor lor. Matia avea nevoie de susținători, mai ales la nivelul frontierelor sale sudice și estice. Chiar dacă apoi a pretins că Iancu acționase după *bunul său plac*, în Țările Române, lucrurile nu merseseră niciodată prea bine acolo pentru tatăl său, oricât s-ar fi chinuit Matia să convingă Dieta polonă de contrariu la 1468, după bătălia de la Baia. La rândul său, Vlad avea deja conflictele cu sașii care aveau să-i fie în final, în bună măsură, fatale, atât din punct de vedere politic, cât și din cel al imaginii (1458-1459). Când nemulțumirile interne provocate de politica lui Vlad s-au întesit și când rezolvarea problemelor dinastice și financiare ale lui Matia a fost și mai strâns legată de intrarea în luptă cu Poarta, Vlad III a lovit în trupele otomane, iar Matia i-a dat o verișoară de soție (la 1461-1462). Apoi, Matia a „delapidat” fondurile cruciate primite și n-a pornit decât târziu în sprijinul lui Vlad III care și-a pierdut tronul, sufocat de oastea lui Mehmed II și de opoziția *valahă* internă⁸.

Temându-se că Vlad, refugiat în Transilvania și dornic să se reîntoarcă în domnie, îl va trăda, Matia l-a arestat. L-a readus aparent la ascultare. A încercat apoi să-l folosească pe Vlad, fie ca pretendent la tron, fie ca mijloc de șantaj la adresa sașilor, când pretențiile lor deveneau prea mari (1463-1464). Văzând însă că *țara* nu-l vrea și că în est, după ce garnizoana ungară din Chilia a fost alungată, depinde de Ștefan, ostil lui Vlad, Matia l-a abandonat pe Vlad într-un soi de domiciliu forțat la Visegrád și la Pesta. Doar la începutul primăverii lui 1468 l-a scos pentru scurt timp „în lume” pentru a-i speria pe trimișii otomani veniți să negocieze un armistițiu. Spre 1474, când Matia a trebuit să se îndrepte din nou împotriva otomanilor, Vlad a fost repus în drepturi și a primit o altă verișoară de a lui Matia drept soție. După ce toate

1456, în „Miscellanea Historica et Archaeologica In Honorem Professoris Ionel Căndea”, editori Valeriu Sârbu și Cristian Luca, Brăila, 2008, p. 249-260 (mai ales p. 255-256 pentru contextul de față).

⁸ Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtár [Biblioteca Universității Eötvös Loránd], Budapest (ELTEK), Codices, *Kaprinai*, A, XV, no. 193, p. 144 [noiembrie 1461-ianuarie 1462; copie medievală târzie în Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár [Biblioteca Arhiepiscopiei Primațiale de Esztergom], Esztergom, Mss. II-393, p. 128; fotocopie în Magyar Országos Levéltár [Arhiva Națională Ungară], Budapest (MOL), (Secția U) Diplomatikai Fényképgyűjtemény [Arhiva copiilor fotografice] (DF), [no.] 290345]; Státný Ústředný Archiv [Arhivele Naționale <Cehe>], Praga, Archiv České Koruny [Arhiva Coroanei Cehe], no. 1690 (17 iunie 1462); Ion Bianu, *Ștefan cel Mare. Câteva documente din arhiva de stat de la Milano*, „Columna lui Traian” (București), XIV (1883), 1-2, no. 4, p. 40-41; *Actae et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia (Fontes Rerum Transylvanicarum, IV, VI)*, editor Andre Veress, I, *1468-1540*, Budapest, 1914, no. 5, p. 5-6 (document publicat inițial în Vilmos Fraknói, *Mátyás király levelei. Küliügyi Osztály* [Scrisorile regelui Matia. Corespondența externă], I, *1458-1479*, Budapest, 1893, no. 149, p. 211-213; [Antonio Bonfini] Antonio de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum Decades*, editori József Fögel, László Juhász, Béla Iványi, III, Leipzig, 1939, p. 242-243; IV, Leipzig, 1941 [Budapest, 1944/ 1945], p. 5-6; Gustav Gündisch, *Vlad Țepeș und die sächsischen Selbstverwaltungsgebiete Siebenbürgens*, „Revue Roumaine d'Histoire”, VIII (1969), 6, p. 989-992; Constantin A. Stoide, *Luptele lui Vlad Țepeș cu turcii 1461-1462*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, XV (1978), p. 28-31; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 197-199 (cu alte referințe de epocă).

celelalte variante au eșuat, Ștefan și sașii au acceptat ca Vlad să fie reîntronat (1475-1476). Noua sa domnie n-a durat decât două luni. Prins între dușmani, Vlad III, rămas singur, și-a pierdut viața. A fost o pierdere pentru Matia și pentru Ștefan⁹.

Mai ales din perspectiva anului 1462, Matia și Ștefan III au fost acuzați că l-au înșelat și lovit pe la spate pe Vlad (după 1900 acuzele românești la adresa lui Ștefan III au scăzut aproape la zero). Matia a fost acuzat și că a inventat (în mare măsură) și promovat povestirile despre cruzimea lui Vlad. Astfel, își acoperea incapacitatea, lașitatea, precum și deturnarea fondurilor cruciate. Posibilitatea era pe măsura omului politic Matia. Dar Matia nu l-a abandonat imediat pe Vlad, cum ar cere această logică. S-a trecut ușor și peste faptul că povestirile apar în medii culturale distincte (apusean și oriental creștin) și mai ales peste realitatea că ele au fost asumate de către Frederic III de Habsburg, marele dușman al regelui Matia (cu excepția anilor 1464-1470). El nu avea niciun interes, pe moment ori ulterior, să rateze ocazia de a lovi în Matia. „Vina” politică mare pentru povestiri o are chiar Vlad. Matia, în Boemia față de husiți, și mai ales Ștefan, în Țara Românească cu precădere, au fost la fel de brutali. Ei însă nu și-au pierdut tronul ca Vlad III¹⁰.

⁹ Archivio di Stato di Genova (ASG), Banco di San Giorgio (S.G.), Sala 34, *Caffae-Massaria*, reg. 590/ 1243, c. 171^f (1 martie 1463); ELTEK, Codices, *Kaprinai*, A, XV, no. 50, p. 34-36 (18 februarie 1465); Státny Ústredný Archív [Arhivele Naționale <Slovace>], Bratislava (SUAB), [Sectia] L, Rody i panstvá [Familii și neamuri], I. Rody (L-I), *Révay spoločný archív rodu* [Arhiva familiei Révay], fond *Gyulay*, 10. 25; 10 septembrie 1489; copie în MOL, DF 260135, cf. András Kubinyi, „Matthias Corvinus: The King and the Man”, în *Between Worlds*, I, *Stephen the Great, Matthias Corvinus and their Time*, p. 21-22); *Hurmuzaki*, XV-1, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene Bistrița, Brașov, Sibiu, 1358-1600*, editor N. Iorga, București, 1911; no. 146, p. 84, no. 149, p. 86; [Jan Długosz], *Jan Długosii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, editor Alexandr Przewdzicki, XIV (*Historiae Polonicae libri XII*, II), Kraków, 1887, p. 495-497, 510, 530; [Giovanni di Mauro Gondola], *Cronice ulterioare di Ragusa*, în *Chronica Ragusina Junii Resti (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Ioannis Gundulai 1451-1484 (Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, XXV, Scriptorum, II)*, editor Speratus Nastilis, Zagreb, 1893 (a se vedea însă Victor Eskenazy, *O precizare asupra politicii externe a Țării Românești în vremea lui Radu cel Frumos*, „Revista de Istorie” (București), XXX (1977), 11, p. 1665-1667); *Letopisețul anonim al Țării Moldovei, Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediție P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 15-16, 29-30 (în acest caz).

¹⁰ Vezi, orientativ: ASM, A.D.S., *Potenze estere, Venezia*, cart. 349, fasc. 9 (2, 11 septembrie 1462); Nicola de Modrusa, *Opere minore*, ediție Giovanni Mercati, IV, Città del Vaticano, 1937, p. 249-250; Thomas Ebendorf, *Chronica regem Romanorum (Monumenta Germaniae Historica, [I] Scriptorum, Nova Series, 18)*, ediție Harald Zimmermann, II Hannover, 2003, p. 925-926. I. Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București, 1905; Puncte de vedere echilibrate: M. Cazacu, *Du nouveau sur le rôle international de la Moldavie dans la seconde moitié du XVe siècle*, „Revue des Études Roumaines” (Paris), XVI (1981), p. 43; Șerban Papacostea, *Comerț, alianțe și acțiune militară în politica lui Ștefan cel Mare la începuturile domniei (1457-1462)*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine*, p. 445-454. În general, pentru Vlad Țepeș și epoca, a se vedea: M. Cazacu, *Dracula*, passim. În ceea ce-l privește pe Vlad, de departe cea mai controversată „relație românească” a lui Matia Corvin, ar fi de insistat în mod particular asupra faptului că el s-a căsătorit cu două verișoare ale regelui, la 1462 (ca domn), respectiv la 1474/1475 (când era doar căpitan al regelui), identitatea primeia fiind necunoscută pe moment (ea avea posesiuni la marginea teritoriilor sașilor transilvăneni, pe care, la 1463-1464, dregătorii regali îi amenințau voalat cu *Dracula*), iar cea de a doua fiind Juszina Pongrácz, o adevărată „mireasă de serviciu” a regelui (a fost căsătorită de nu mai puțin de patru ori pentru interesele monarhului ungar).

VASALUL NEÎNVINS

Dintre toți domnii Moldovei din vremea lui Iancu de Hunedoara, Bogdan II, tatăl nelegitim al lui Ștefan III cel Mare, i-a fost cel mai credincios părintelui lui Matia Corvin. A contat desigur și faptul că, în cel mai bun caz, pentru el și pentru Ștefan III, Bogdan II era doar unul dintre fiii nelegitimi ai lui Alexandru I cel Bun. În fapt, așa cum Matia (I) era cel mai nelegitim dintre regii Ungariei medievale, neavând picătură de sânge regal în el, și Ștefan III a fost cel mai nelegitim dintre domnii Moldovei, înainte de domnia fiului său Petru IV Rareș. În „condiții normale”, nici Ștefan III și nici Matia Corvin n-ar fi trebuit să domnească. Ceea ce trebuia să fie un handicap pentru Ștefan III, s-a „transformat” practic într-un avantaj pentru el, cu ajutorul Bisericii. Și Matia, ca și Ștefan III, și-a datorat o bună parte din prima parte a domniei (până spre începutul anilor 1470) susținerii primite din partea Bisericii (Latine) și dorinței Romei de a controla direct frontiera otomană¹¹.

Un alt handicap aparent pentru Ștefan III al Moldovei care s-a transformat într-un avantaj (mult mai durabil s-ar putea spune) a fost și nelegarea sa prea strânsă de familia Huniazilor, în raport cu alți domni și pretendenți *valahi* din epocă. Ca și Vlad III, la nici un an după acesta și cu mai puțin de nouă luni înainte de Matia, Ștefan și-a câștigat tronul împotriva cursului politicii huniade (aprilie 1457), profitând și de dispariția încă recentă a lui Iancu. Mergând pe linia ostilității față de Iancu, în particular, și Ungaria, în general, ostilitate ancorată în linia politică pro-otomană și anti-unionistă care se impusese în Moldova, în special după căderea Bizanțului (1453), Ștefan și-a asigurat tronul pe axa politică Cracovia-Istanbul. Problemele au început pentru el când, forțat de contextul intern, în special, și de cel regional, s-a orientat spre Buda, Roma și Veneția, spre aria cruciată, ruptura lui Ștefan III al Moldovei „cu tradiția și trecutul” intervenind în jurul anului 1473¹².

¹¹ *Analecta Monumentorum Hungariae Historicorum Literariorum Maximum Inedita*, editor Ferenc Töldy, Pest, 1862, no. 11, p. 247; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. II, *Documente interne. Urice (ipsoace), Surete, Regeste, Traduceri. 1438-1456. Documente Externe. Acte de împrumut, de omagiu, tractate, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori. 1387-1456*, Iași, 1932, nos. 219-220, p. 746-752; A. Kubinyi, *König Matthias und die ungarischen Bischöfe*, în Idem, *Matthias Corvinus: die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa*, Herne, 1999, p. 137-161; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324-1881*, I. *Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 537-538; Al. Simon, *The Lion in the Winter*, p. 520-522 (pentru ieșirea ierarhilor moldoveni din sfatul domnesc, când Ștefan s-a angajat contra Porții în toamna lui 1473: *Documenta Romaniae Historica* (DRH), seria A, *Moldova*, II, *1449-1486*, editori Leon Șimanschi, Georgeta Ignat și Dumitru Agachi, București, 1975, nos. 195-196, p. 293-295).

¹² Archivio Segreto Vaticano, Città di Vaticano (ASV), Armaria, XXXIX-10, f. 257 (277)^v [1459; cf. Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 262 (nota 111)]; Státny Archiv v Prešove pobočka Bardejov/ Státny Okresný Archiv Bardejov [Arhiva regiunii Bardejov], Bardejov [Slovenia], Bártfa város levéltára [Arhiva orașului Bártfa], *Középkori gyűjtemény* [Colecția medievală], no. 1431 (10 august 1462; copie în MOL, DF 214127); Luca Wadding, *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum*, editor P Giuseppe Maria Fonseca, XII, *1448-1456*, Quaracchi, 1932³, p. 365; M. Diaconescu, Géza Érszegi, *Documenta quibus Hungariae, Valachiae et Moldaviae relationes melius illustrantur*, „Mediaevalia Transilvanica” (Satu Mare), II (1998), 2, no. 5, p. 286-287; *Hurmuzaki*, XV-1, nos. 84-85, p. 49; nos. 91-93, p. 53-54; no. 95, p. 55; *Długosz* (1887), p. 1-2, 148-151; Al. Simon, *The Use of the Gate of Christendom. Hungary's, Matthias Corvinus', and*

Ciocnirea de la Baia, intens „mediatizată” în epocă și ulterior, a venit tocmai pe fondul acestor forțări. După cucerirea moldavă a Chilieii (1465), apropierea dintre Buda și Suceava a continuat. La 1467 se pregătea o acțiune antiotomană de anvergură, pe care Ștefan III, în schimbul avantajelor feudale transilvane promise, trebuia să o sprijine. Ostilitatea elitei ungare (apropiații regelui Matia, precum frații Szapolyai, sprijineau rezistența împotriva sa) și presiunea Porții l-au determinat pe Ștefan III să schimbe taberele în practic ultimul moment și să susțină activ rebeliunea transilvană din vara lui 1467. După ce a reprimat revolta, Matia a trecut în Moldova. Campania s-a transformat într-o baie de sânge care era să-i coste pe ambii adversari tronul și viața. Imposibilitatea rezolvării militare a conflictului și creșterea izolării externe și interne (mai ales a lui Matia) i-au obligat pe cei doi să se apropie. La 1471, s-a încercat din nou detronarea lui Matia. De această dată, Ștefan l-a sprijinit și nu a avut de pierdut¹³.

Timp de mai bine de un deceniu (până la 1485), cei doi au fost oficiali aliați. Perioada a fost o înșiruire de dispute privind fondurile cruciate și statutul monarhic al Moldovei. Deși-l recunoscuse ca suzeranul său, Ștefan i-a contestat lui Matia această poziție aproape de fiecare dată când a apărut perspectiva unui profit mai substanțial, politic sau financiar. După succesul de la Vaslui (1475), revendicat de fiecare dintre stăpânitori ca reușită personală, relația a fost marcată de un șir de eșecuri antiotomane, datorită problemelor lor interne și lipsei reale de coordonare între ei, Ștefan și Matia „reușind” să-l scape pe Mehmed II din capcana în care sultanul intrase la 1476. Totul a culminat cu pierderea de către Ștefan a Chilieii și Cetății Albe (1484), ceea ce a dus apoi și la ruperea relațiilor oficiale dintre el și Matia. Din nou în numele cruciadei,

Moldavia's, Stephen the Great's, Politics in the Late 1400s, „Quaderni della Casa Romana di Venezia”, III (2004), p. 205-224; Ș. Papacostea, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)*, „Studii și Materiale de Istorie Medie”, XXV (2007), p. 13-28; Dan Ioan Mureșan, *Teoctist I și ungerea domnească a lui Ștefan cel Mare*, în *România în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin). Studii în onoarea profesorului Victor Spinei*, editori Dumitru Țeicu și I. Căndea, Brăila, 2008, p. 303-416 (aici în special p. 404-409).

¹³ Biblioteca Capitular Colombiana, Sevilla, Codices, Cod. 82-4-8, *Joannis Pannonii Vitesii episcopi Quinque Ecclesiarum Silvaruni Liber et Epistolae*, f. 94^v (2 ianuarie 1467; copie în MOL, DF 290 346); Iván Nagy, Albert B. Nyáry, *Magyar diplomacziak emlékek. Mátyás király korából 1458-1490* [Monumentele diplomației ungare. Epoca regelui Matia. 1458-1490] (*Monumenta Hungariae Historica*, IV, 1-4), II, [1466-1480], Budapest, 1876, no. 23, p. 41; Felix Priebatsch, *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, 1470-1486, I, 1470-1474* (*Publikationen aus den Königlichen Preussischen Staatsarchiven*, LIX), Leipzig, 1894, no. 721, p. 555; *Korrespondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus (Scriptores Rerum Silesicarum, XIII-XIV)*, herausgegeben von Berthold Kronthal, Heinrich Wendt, I, 1469-1479, Breslau, 1893, no. 59, p. 37; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, VI, 1458-1473, herausgegeben von G. Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad Gündisch, Bukarest, 1981, no. 3544, p. 294; no. 3576, p. 314; *Hurmuzaki*, XV-1, no. 109, p. 62; no. 133, p. 170; Al. Simon, *Brancho's Son and the Walachians: A Milanese Perspective on the Battle of Baia (I-II)*, „Historical Yearbook” (Bucharest), VI (2009), p. 87-100; VII (2010), p. 95-120.

Inocențiu VIII a restabilit legăturile dintre Ștefan și Matia (1488-1489). Dacă Matia nu murea, este destul de probabil ca și noua relație să fi semănat cu precedentele¹⁴.

RENAȘTEREA TIRANULUI

Ultimul ordin al lui Matia dat în preziua morții sale (5 aprilie 1490) a fost să trimită din Viena, sub comanda voievodului Transilvaniei, Ștefan Báthory, trupe care să blocheze trecătorile Carpaților în fața unui potențial atac otoman, susținut de corpurile de oaste ale Moldovei și Țării Românești. Ordinul n-a fost ascultat. Prin ordinul său, Matia vroia și să se debaraseze de voievodul Transilvaniei, unul dintre principalii adversarii ai succesiunii tânărului Ioan, fiul nelegitim al monarhului muribund. Iar evenimentele ulterioare au arătat că avea de ce să se teamă de Țările Române și să nu aibă încredere în „autoritățile locale” transilvane. Precedente erau oricum destule. Deși jurase să-l sprijine pe Ioan, în schimbul unui substanțial subsidiu anual și a importante domenii în Transilvania, Ștefan III al Moldovei l-a abandonat pe fiul regelui și s-a orientat prima dată spre Frederic III și Maximilian I de Habsburg, și mai apoi spre Vladislav II Jagiello. Vlad IV Călugărul al Țării Românești avea deja legături strânse cu Frederic III și Veneția, principalii adversari ai lui Matia. Iar Transilvania îl costase și îl blocase vreme de peste trei decenii pe Matia, mai mult decât putuse el profita, prin domenii și prin impozite, de pe urma ei¹⁵.

¹⁴ Câteva date mai importante în: ASV, Miscellanea, Armadi, II-56, f. 376 (377)^v [post 25 martie 1490]; *Codex epistolaris saeculi decimi quinti (Monumenta Medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, II, XI-XII, XIV), I, 1384-1492, editori August Sokolowski, Józef Szujski, Kraków, 1876, no. 224, p. 242; III, 1392-1500, editor Antol Lewicki, Kraków, 1894, no. 222, p. 243; no. 309, p. 330; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare, II, Hrisoave și cărți domnești, 1493-1503. Tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori, 1457-1503*, București, 1913, no. 154, p. 346 [Kaspar Weinreich], *Die Danziger Chronik von Pfaffenkriege*, în *Scriptores Rerum Prussicarum* (Leipzig), IV, 1870, p. 687-688; Ș. Papacostea, *De la Colomeea la Codrii Cosminului (poziția internațională a Moldovei la sfârșitul secolului al XV-lea)*, „Romanoslavica” (București) XVII (1970), p. 525-554; Al. Simon, *Între porturi și cer. Chilia, Cetatea Albă, Istanbul și Veneția în vara anului 1484*, „Acta Musei Napocensis” (Cluj-Napoca), XXXIX-XL (2002-2003 [2005]), 2, p. 229-272; Idem, *The Hungarian Means of the Relations between the Habsburgs and Moldavia at the End of the 15th Century*, „Anuario del Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica”, VIII (2006), p. 259-296 (anii 1480-1490); Idem, *De la Porturile Italiei la porturile ungarului. Drumurile valahe ale cruciadei în secolul XV*, în *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, editori Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș, Chișinău-Oradea, 2009, p. 107-133 (anii 1490); Idem, *Să nu ucizi o pasăre cântătoare: soarta unui fortissimus rei Christiane athleta în ochii Veneției*, în *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, editori Susana Andea, I.-A. Pop; secretar de redacție Al. Simon, Cluj-Napoca, 2009, p. 159-169 (1476).

¹⁵ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Reichshofkanzlei. *Fridericana*, fasc. 8-2, f. 88^r (25 iulie 1490); *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia. Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok (Monumenta Hungariae Historica*, I, 39), editor Albert [von] Berzeviczy, Budapest, 1914, no. 101 p. 148; DRH, seria B, *Țara Românească, I, 1250-1500*, editori P[etre]. P[etre]. Panaitescu, D. Mioc, București, 1966, no. IV, p. 515 (cf. Ștefan Ștefănescu, *Eléments nobiliaires balkaniques établis en Valachie à la fin du XVe siècle*, „Revue Roumaine d’Histoire (Bucarest) IV (1965), 5, p. 893-896; a se vedea aici și Idem, *Destinul unui document de la Ștefan cel Mare*, „Revista Arhivelor” (București), XXX (LXIV) (1987), 3, p. 298-308); Al. Simon, *Domnul Moldovei și regii Ungariei de la 1490. Un document de la Ștefan cel Mare*, „Anuarul

La capătul domniei sale de 32 de ani (împliniți în ianuarie 1490), Matia, în vârstă de 47 de ani (împliniți la sfârșitul lunii februarie a aceluiași an), lăsa în urma sa un regat consumat de fiscalitate și conflicte, o vistierie regală golită de războaie, cărți și opere de artă și o imagine de monarh autoritar, înconjurat de o „camarilă” rapace. Practic niciunul dintre puternicii săi apropiați nu l-a susținut pe fiul său la tron, în pofida jurămintelor depuse. Împreună cu nobilii deja ostili lui Matia, elita regatului s-a grăbit să condamne guvernarea acestuia și greua moștenire lăsată de către contestatul monarh. Nici un secol mai târziu, imaginea colaborărilor lui Matia cu sultanul Baiazid II, nesigurul său aliat, dornic și el să încheie socotelile cu duplicitarul rege, se estompase. Regatul medieval ungar se prăbușea pe bucăți, de la înfrângerea de la Mohács (1526) la impunerea pașalâcului de Buda (1541). Matia s-a transformat, definitiv, în simbolul „maghiarimii libere” (mai ales din Transilvania) și al celei „ocupate” (fie de otomani, fie de către Habsburgi). Un sas, Gáspár Heltai (Caspar Helth), a reușit ceea ce nu izbutiseră nici măcar specialiștii italieni ai regelui. L-a făcut erou veșnic pe Matia. A fost poate cea mai frumoasă victorie a „partidei maghiare”¹⁶.

Institutului de Istorie A[lexandru]. D[imitrie]. Xenopol” (Iași), XL IV-XLV (2006-2007), p. 15-36. Este de reținut că Matia nu s-a numit niciodată *Corvinus*. Supranumele devenit nume a fost folosit abia de către fiul său Ioan. Folosim însă în continuare termenul încetățenit și deoarece varianta maghiară a numelui (Hunyadi) este utilizată preponderent pentru tatăl lui Matia, pentru Ioan/ Iancu de Hunedoara, iar varianta românească propusă recent (Hunedoreanul) poate încă suna forțat (vezi și documentele și analizele din Al. Simon, *Acțiunea, diata și chipul românesc al lui Matia Corvin*, în *Identitatea românească în context european. Coordonate istorice și culturale*, editori Vasile Boari, Ștefan Borbély și Radu Murea, Cluj-Napoca, 2009, p. 111-158; dar și eseu semnat de Marcus Tanner, *The Raven King: Matthias Corvinus and the Fate of his Lost Library*, New Haven-London, 2008, care propune o viziune mai curând jurnalistică asupra regelui, evidentă, spre exemplu, în cazul „discuțiilor” carierei lui Voicu, tatăl lui Iancu de Hunedoara, cavaler al curții regale a lui Sigismund de Luxemburg, dar o viziune totuși relevantă pentru percepția modernă a lui Matia).

¹⁶ Date orientative: Archiwum Głowne Akt Dawnych [Arhiva Centrală Istorică <a Poloniei>], Warszawa, Dokumenty Pergaminowe [Documente pe pergament], *Hungaria*, nos. 5589-5592 (23 septembrie 1490, 20 februarie 1491, 5, 8 decembrie 1492; copii în MOL, DF 289010-289013); Archivio di Stato di Venezia, Senato Secreti, *Capi del Consiglio de Dieci, Deliberazioni Miste*, reg. 24, cc. 144^v-145^r (24 martie 1490); MOL, (Secția Q) Diplomatikai Levéltár [Arhiva diplomatică], [no.] 19657 (17 iunie, 31 iulie 1490); *Analecta Scepisii sacri et profani*, editor Carol Wagner, IV, *Genealogiam illustrium familiarum quae olim in Scepisium floruerunt*, Bratislava-Kosice, 1778, p. 21-22; Ferenc Szakály, *Mecenatismo regio e finanze pubbliche in Ungheria sotto Matia Corvino*, „Rivista di Studi Ungheresi” (Roma), IV (1989), p. 19-35; A. Kubinyi, *A jagello-kóri Magyarországi történetének vázlatja* [Schită istorică a Ungariei jagiellone], „Századok” [Secole] (Budapest), CXXVIII (1994), 2, p. 288-319; I.-A. Pop, *Sensibilități etnice și confesionale în Transilvania în timpul lui Nicolaus Olahus*, „Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu” (Cluj-Napoca), XXXIII (1994), p. 211-219 (cu referințe pentru mutațiile intervenite în Ungaria înainte și mai ales după bătălia de la Mohács); Gyula Rázsó, *Military Reforms in the Fifteenth Century*, în *A Millennium of Hungarian Military History*, edited by László Veszprémy and Béla K. Király, Budapest – New-York, 2002, p. 75-79; Károly Vekov, *Istoriografia maghiară din Transilvania în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 2003, p. 48-50; I. Drăgan, *The Origin of John Hunyadi in Light of Recent Research*, în „Between Worlds, II, Extincta est Lucerna orbis, p. 181-190 (cu accent pe conexiunile și informațiile valahe (hațegane) ale lui Gáspár Heltai). A se vedea în acest context și studiul nostru, *Les Valachs entre Istanbul et Buda après la mort de Mathias Corvin*, „Transylvanian Review” (Cluj-Napoca), XVIII (2009), 3, p. 61-67, cu alte referințe contemporane.